

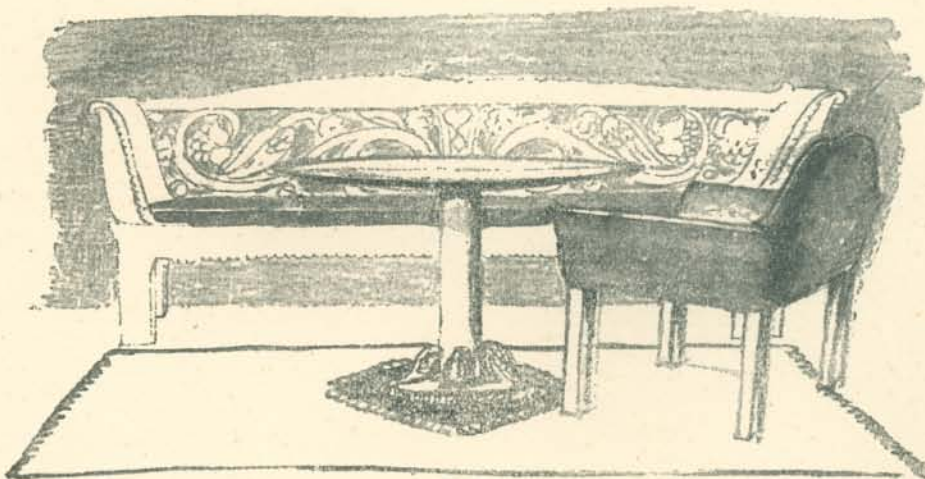
SZTRAKONICZKY KÁROLY: AZ ÉPÍTŐ- MŰVÉSZET KRITIKÁJA.

kérdések között, amelyeket a művészet és a művészetnek az élet-
hez, közelebből a magyar élethez való viszonya elénk tár, az építő-
művészet, a budapesti építkezések kérdése a leginkább izgató és
aktuális. Sőt ezek nagyon gyenge és erőltetett kifejezések annak a
jelentőségnek meghatározására, amellyel ez a kérdés a lelkekbe vág.
Már nem izgató és nem aktuális, hanem forrongó és nyugtalanító
vagy elkésztő és felháborító. Már szinte megerőltetést követel, hogy
nyugodtan és az objektív tárgyalás fölényével írjunk róla, a lelkiállapot-
nak, amelyet a probléma felébreszt, leginkább az „ordító kapu, kiáltó város” stílusa
felelne meg, egy rövid, de lázító forradalmi szónoklat, amely megunt a hosszú tag-
lalásokat és cselekedni akar. Mert irodalmi diszkussziók, okos és körülményes érteke-
zések sohasem hiányoztak a művészeti élet mindennapjából, de ezeknek nincsen több
értékük, mint amennyit a francia forradalom számára az alkotmányozó gyűlésnek
a rendhagyó ígérről szóló elmélete jelentett. A dolgok ezeken kívül mennek a maguk
útján, sajnos a legrosszabb úton, amely egyáltalában elképzelhető és az érzékeny lelkű
szemlélő napról-napra rezignáltan szemléli, miként romlik a város külső képe s miként
ölt a ma építészetének segélyével Budapest olyan formát, amelyet az utánunk követ-
kező, remélhetőleg jobb ízlésű, nemzedék csak bosszuságok és az elődök lebecsülése köz-
ben fog elviselni.

Kétségtelen, hogy a XX. század vége óta az építőművészetre az egész világon
nagyon rossz napok járnak, de az architektúrának ez a zavaros és balsikerű
korszaka sehol sem járt olyan végzetes következményekkel, mint Budapesten.
Mert a modern, nagyszabású Budapest megszületése éppen erre az időre esett. Más
nagy világvárosok, amelyek a maguk méreteit már évszázadokra vezethetik vissza,
túléltek ezt az időt is és a hanyatlás éveit nem teszik tönkre az ábrázatukat. Budapest
ellenben most van épülőfélben, a házadómentességről intézkedő törvény előidézte, hogy
nemcsak az építkezési kedv öltött hihetetlen arányokat, hanem a régi, meglévő házakat
is sorra kicserélik. Budapestet, a jövő magyar világvárosát, most építik; sajnos akkor
építik, amikor az emberek nem tudnak építeni. Akkor, amikor az architektúra csak
annyira jutott, hogy szakított a régi stílusokkal, de semmitől nincsen távolabb, mint
hogy ezek helyébe az építésnek és különösen a városi építkezésnek valamely új, logikus,
elfogadható formáját léptetné s ennek következtében zavart, kapkodó stílusokkal kísérle-

tező, stílusokat,
sőt általános ar-
chitektónikus
törvényeket félre-
értő és mellőző
alkotásokkal tá-
volodik el attól
a rangtól, amely-
lyel valaha va-
lamennyi művé-
szetek élén di-
csekedhetett. Ak-
kor, amikor az
építészet egy
csomó új anya-
got ismert meg,
de nincsen benne
sem invenció,

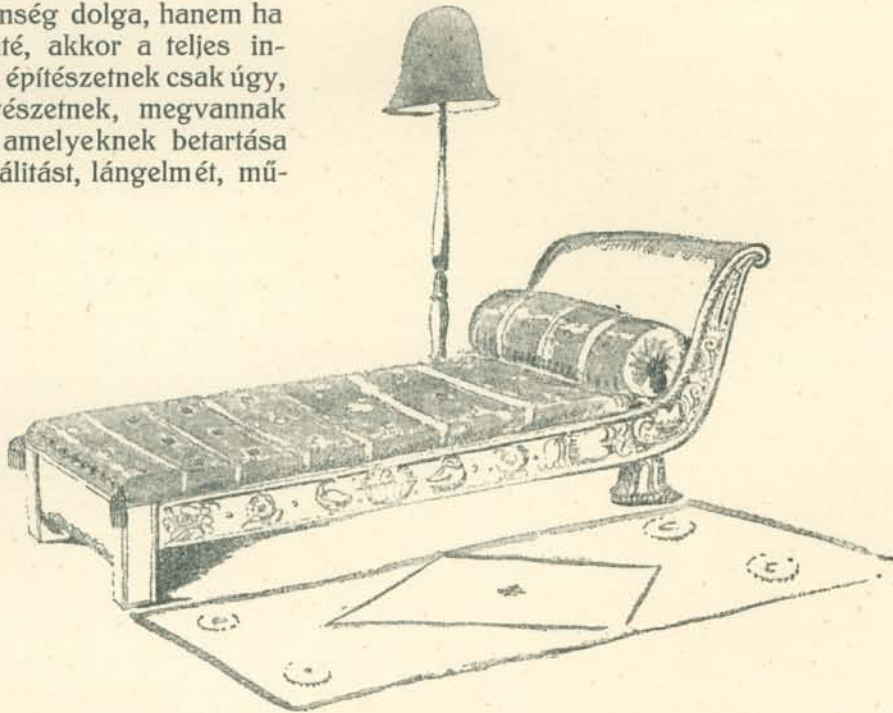

Kozma Lajos: Vázlat egy férfitulajdonos szobájához.

Meubles d'une chambre de monsieur.

sem lelkesedés ahhoz, hogy ezeknek az új anyagoknak artisztikus formanyelvét megkeresse és megtalálja, s így nem használhatja őket többre, minthogy a régi anyagokat pótolja velük és művészeti szélhámoskodást űz. Mindezek — ismétlem — európai betegségek, de sehol sem váltak annyira akúttá, mint nálunk, ahol a város betegen jön a világra, hogy egy elriasztó kórképet mutasson mindaddig, amíg az új nemzedék helyre nem hozza azt, amit egy rossz kor, a magyar főváros átalakulásának szerencsétlen időpontja és még egyéb körülmények elrontottak.

Ezekről az egyéb körülményekről hadd essék még néhány szó. Mert hiszen sok bajnak lett okozója az európai művészet jelen állapota, ehhez a művészethez való rosszkor jött kapcsolódásunk szintén elvégezte a magáét, de mindez nem zárja ki, hogy a hanyatlásért ne tegyük felelőssé azokat, akik az alkotás munkája helyett szinte az ízlés lerontásának szolgálatába szegődtek: a magyar építészeket. Nagyon természetesen: tisztelet a kivételnek, tisztetelet azoknak, akik becsületes törekvéssel a művészetet szolgálják, tisztelet még akkor is, ha az erejük, a munkájuk nincsen arányban a szándékaikkal. De milyen kevesen vannak ezek azokhoz képest, akiket éppen a szándékok ridegsége és közönye miatt kell szemrehányással illetniük. És mit mondjunk azokról az építészekről, akik napról-napra egy-egy újabb architektónikus szörnyeteggel lepik meg a közönséget, akik tényleg végrehajtják azt a munkát, amely Budapestet már körülbelül a világ legízléstelenebb városává tette? Miként vélekedjünk azokról, akik nem akarnak részt venni abban a munkában, amely ez építőművészetnek ismét artisztikus értéket kíván szerezni? Mert ez a munka megindult, külföldön lázasan és izgatottan folyik. Naponkint alkalmunk van arra, hogy egy újabb haladó lépését konstatáljuk; a magyar építészek zöme miért nem vesz benne részt? Igen természetesen szemrehányásunk nem arra irányul, hogy a zsenik hiányát felpanaszoljuk, a tehetségtelenség inkább szerencsétlenség, mint bűn, de nem is a zseniálítást kérjük mi számon, hanem inkább a szándékokat. A tendenciát, amelynek tökéletes végrehajtása csak nagy tehetség mellett lehetséges ugyan, de amelynek jelenléte, tisztelete mindig, minden értékű alkotásban megállapítható. Mi az a tendencia, amelyet a magyar építészek zöme követ? A körutak házai adják meg erre a kérdésre a feleletet, a bérpaloták, amelyeknek az ép ízlésű laikus is megvetően fordít hátat. Ez már nem a tehetségtelenség dolga, hanem ha nem a rosszakaraté, akkor a teljes indolenciáé. Mert az építészetnek csak úgy, mint minden művészetnek, megvannak a maga feltételei, amelyeknek betartása nem követel zseniálítást, lángelmét, művészi ihletet, hanem csak egyszerűen a mesterségtörvényeinek ismeretét és a mesterség szeretetét. És a jó értelemben modern, regenerálásra törekvő építésznek szintén megvannak a maga törvényei, amelyeket nem lehet nem ismerni, amelyeknek betartása nem jelent

Kozma Lajos: Heverőpamlag vázlata.

Chaise longue.

utánzást, amelyek oly mélyen vágnak az architektúra lényegébe, hogy ismeretük és betartásuk minden lelkiismeretes építésznek elemi kötelessége. Ennek a kötelességnek miért nem tesznek eleget s ha a képesség nincsen meg bennük, miért hiányzik még az akarat is? Mert tévedni mindenkor lehet és tévedni egy zavaros, fejlődő, meg nem állapodott korszakban nagyon könnyű, de mindig tévedni, megmaradni a tévedésben és lemondani a kísérletről is, amely a tévedések helyébe az artisztikus alkotás világosságát hozná: ez már csak abban az esetben lehetséges, ha valaki jól érzi magát a tévedésben. És nem is képzelhető el másképpen, hogy Budapesten örökös otthont találjon az a pöffeszkedő, ízléstelen, „fenn az ernyő, nincsen kas“ stílus, amely ma a fővárost jellemzi, mivelhogy — ismét eltekintve a csekélyszámú kivételektől — a magyar építészek nem törődnek mesterségük művészi követelményeivel. Az építés az ő szemükben nem úgy szerepel, mint művészet, hanem csak, mint technika vagy üzlet. És nincsen senki, aki a felfogásnak ezt a végzetes eltolódását számon kérné tőlük.

Sőt előbből kezdhetjük: nincsen senki, aki felfogásuknak téves voltára egyáltalában figyelmeztetné őket. Az építészet Magyarországon az utolsó évtizedekben úgy az építészek, mint a közönség és a sajtó szemében kikapcsolódott a művészetek közül. Semmi sem jellemzőbb erre, mint hogy az építőművészetnek nincsen semmiféle iskolája. A festészet vagy a plasztika, zene és a színjátszás számára az állam gondoskodott pedagógiai intézményekről, amelyek a művészeti fejlődés folytonosságát biztosítják, az architektúra művészi jövőjével ellenben nem törődik senki. A műegyetem diplomája csak arra képesít, hogy az építész meg tudja felelni a technikai követelményeknek, a művészi szempontoknak legfeljebb néhány formális, elméleti tanfolyammal kíván eleget tenni. Az építész művészi karakterének fejlődése tehát a véletlenre van bízva s valóban minden egészséges építészeti alkotást az utolsó években csak annak az örvendetes véletlennek köszönhetünk, hogy némelyekben az ambíció felülemelkedett az általános nemtörődömségen. És a sajtó? A színeszt, ha kiáll a színpadra, megtapsolják vagy kifütyülik, a festő a legszigorúbb kritika alatt dolgozik, minden művészet kénytelen elszenvedni a nyilvánosság ítéletét, egyedül az építészet van abban a kétesen szerencsés helyzetben, hogy minden ellenőrzés nélkül dolgozhatik. Időnkint a napilapokban cikkek jelennek meg, amelyek az általánosság erőfőn hangjain elsiratják a magyar építészet hanyatlását, de soha senki nem gondol arra, hogy az építész alkotásai tulajdonképpen csak olyan értékelést kívánnak és érdemelnek, mint egy szobor vagy egy új dráma.

Az ellenőrzés hiánya nézetem szerint a hanyatlás egyik legfőbb oka. Mert igaz, az építészet, jobban mondva az építkezés olyan szükséglet, amelynek betöltését nem lehet mindig a művészi tehetségtől függővé tenni. Építeni muszáj akkor is, ha kevesebb az építőművész, mint amennyi új házra szükség van. De ha a sajtó állandó komoly kritikával kísérne minden építőművészeti megnyilatkozást, akkor legalább azoktól a kísérletektől szabadulnánk meg, amelyek most az eredetieskedés és a tehetség nélküli nagyotakarás zavarából támadnak. A régi építészek sem voltak valamennyien zsenik, de ha nem voltak új nagyméretű koncepcióik, megmaradtak mesterségük becsületes törvényeinél s azon szerény keretek között, amelyekben belül, ha nem is alkottak korszakosot, de olyat sem, ami bántó pretenziókkal hívta ki az ízlést. Ma ellenben az építészetbe is bevonult a bluff, amely itt annál károsabb, mert évtizedekre szól. Ezt a szemfényvesztést, az álmodernséget, a nagyhangú tehetségtelenség rakoncátlanságát mindenestre megakadályozhatná a sajtó szigorú, de igazságos kritikája. Egyrészt felvilágosítaná a közönséget, amely a legtöbb esetben a maga jóhiszemű ízléstelenségének áldozata, másrészt újját állná az áltehetségek túlfőn megnövekedésének. Soha semmiféle téren nem volt annyira jogosult és annyira szükséges a nyilvánosság képviselőinek bíráló szava, mint itt. Mert az új épület sohasem magánügy, hanem az összesség érdeke, éppen művészi karakterénél fogva s ezt ismét sehohsem tapasztalhatni olyan világosan, mint éppen Budapesten, ahol a mások ízléstelensége miatt nemsokára tőrhetetlen lesz az élet.

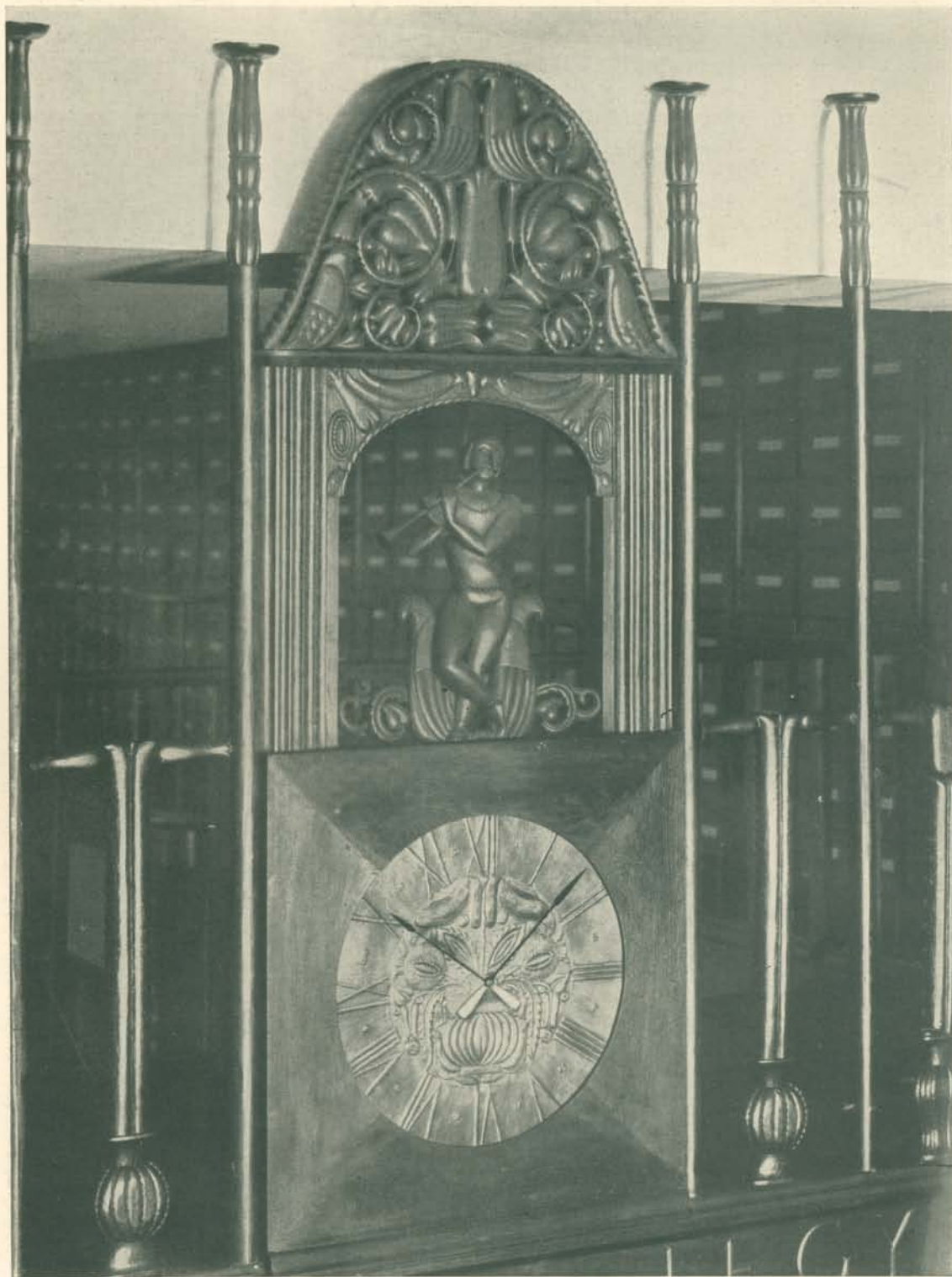

358.

358. Kozma Lajos: A Rózsavölgyi-féle zeneműkereskedés
elárúsióhelyisége. Készítette: Arnót Dezső.

358. L. Kozmá: Partie d'interieur d'un magasin de musique.

315

359.

359. Kozma Lajos: A Rózsavölgyi-féle zeneműkereskedés
órája. Készítette: Arnót Dezső.

359. L. Kozma: Pendule d'un magasin de musique.

360.

360. Kozma Lajos: A Rózsavölgyi-féle zeneműkereskedés írópolca. Készítette: Arnót Dezső.

360. L. Kozma: Bureau d'un magasin de musique.

361.

361. Kozma Lajos : A Rózsavölgyi-féle zeneműkereskedés elárúsítóhelyiségének részlete, Gara Arnold képével. Készítette : Arnót Dezső.

361. L. Kozma : Partie d'intérieur d'un magasin de musique. Panneau décoratif de A. Gara.

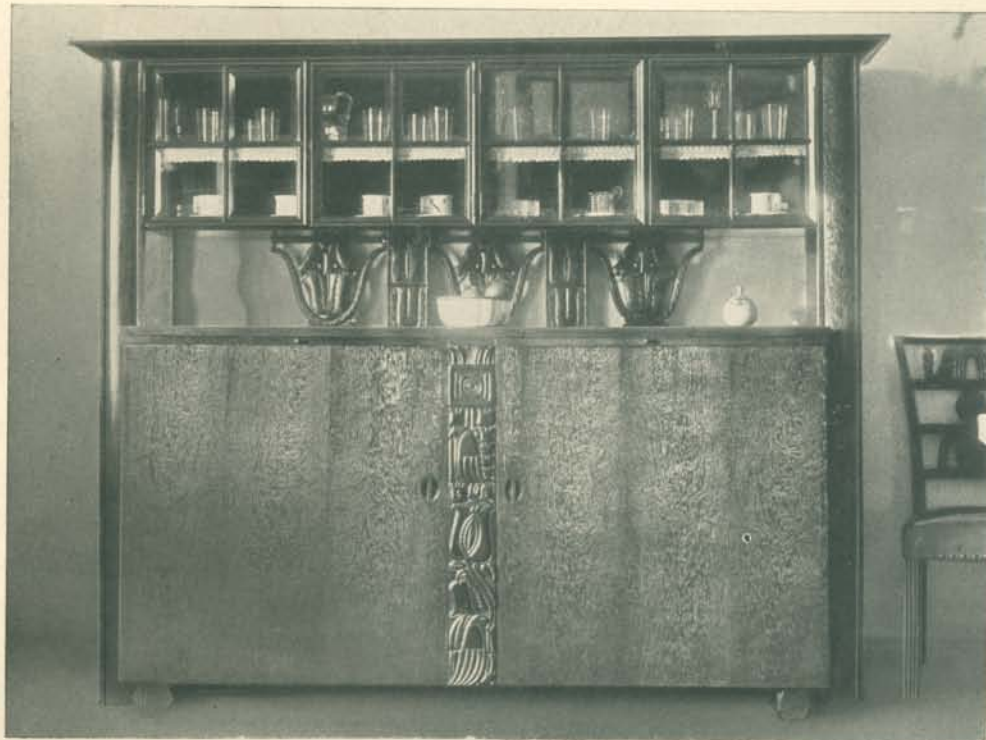
362.

365.

362. Kozma Lajos: Ülőbútorok a Rózsavölgyi-féle zeneműkereskedésben. — 365. Emlékpajzs faragott fülgyfából. Készítette: Arnót Dezső.

362—365. L. Kozma: Partie d'intérieur et plaquette commémorative (bois sculpté) d'un magasin de musique. 3

364.

365.

364. Kozma Lajos : Ebédlőszekrény. Készítette : Margitta S.
 365. Hálószobaszekrény. Készítette : Brunner Fábián.

364—365. L. Kozma : Buffet et armoire.

366.

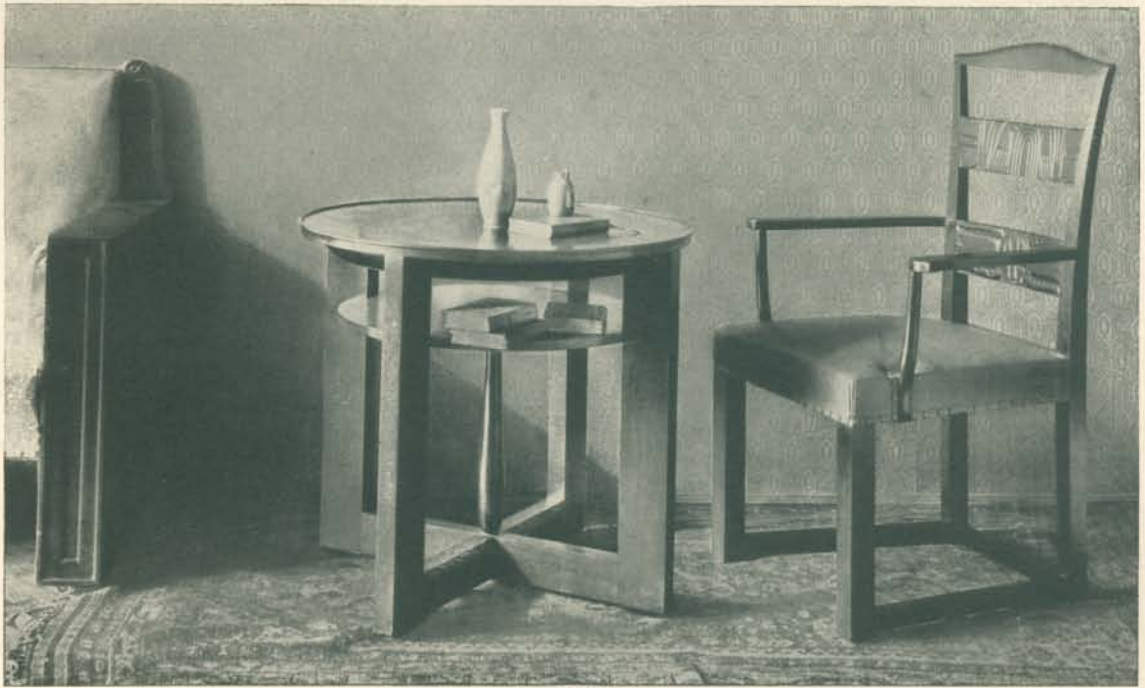
367.

366. Kozma Lajos: Márványkandalló. — 367. Alumínium-
és csempékályha. A kandallót készítette: Radós Manó.

366—367. L. Kozma: Cheminée de marbre. Poêle faïence
et aluminium.

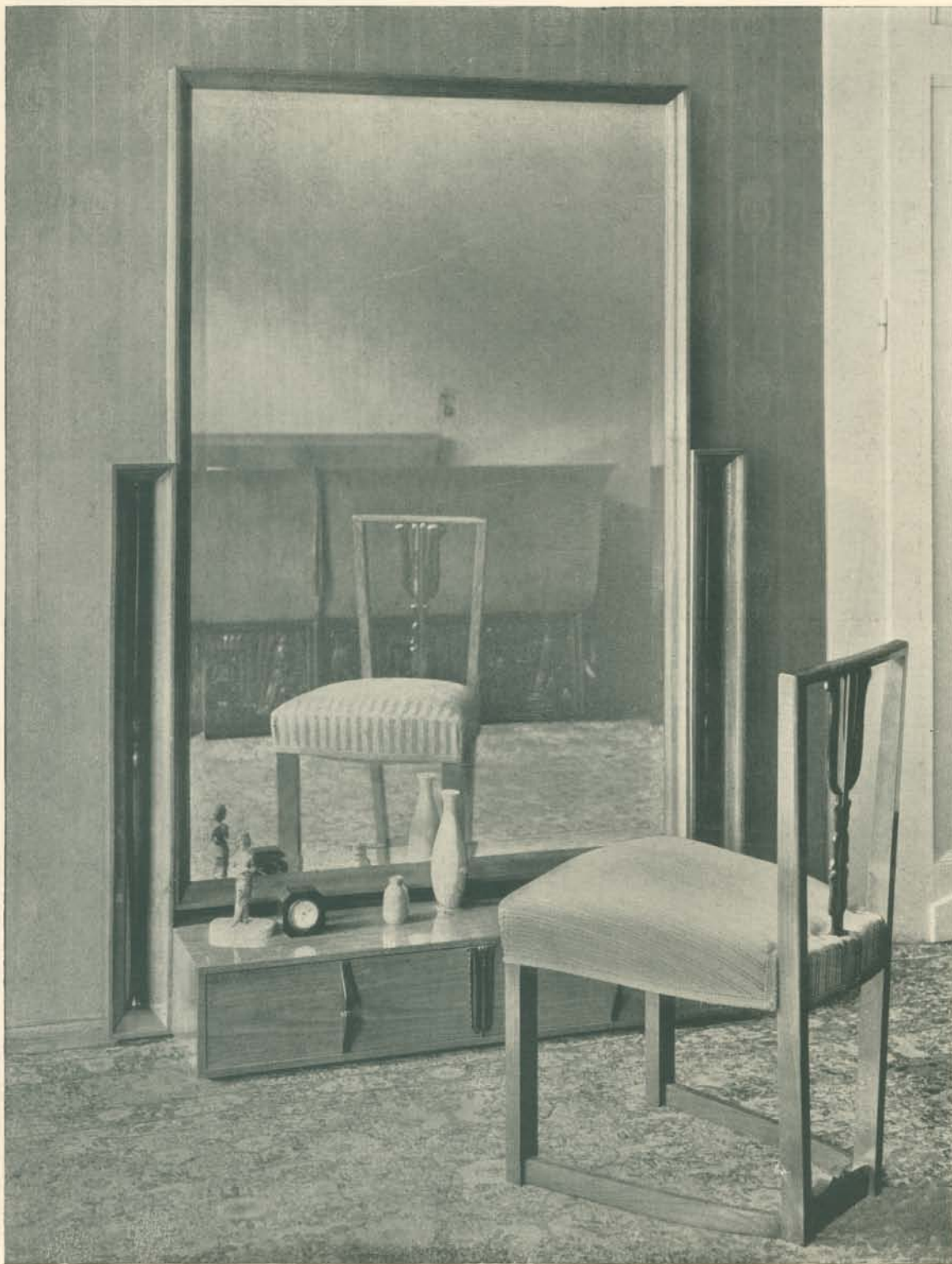
368.

369.

368. Kozma Lajos: Kettős ágy. — 369. Dohányzóasztalka és karosszék.

368—369. L. Kozma: Lit et ameublement de fumeur.

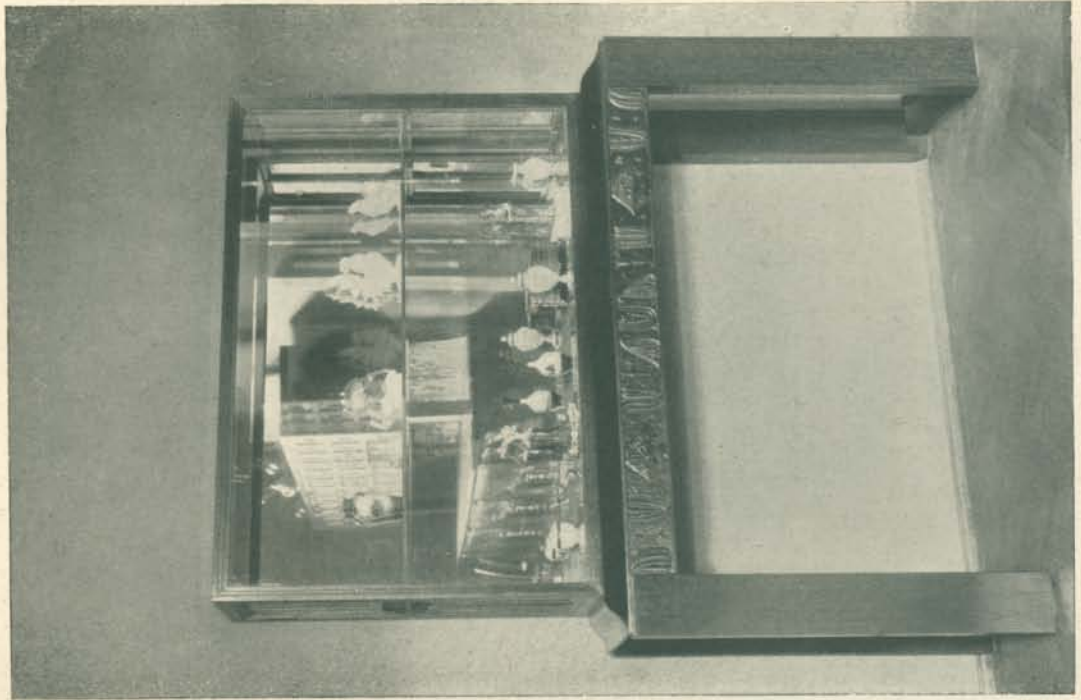

370.

370. Kozma Lajos: Toilette-tükör.

370. L. Kozma: Miroir de toilette.

323

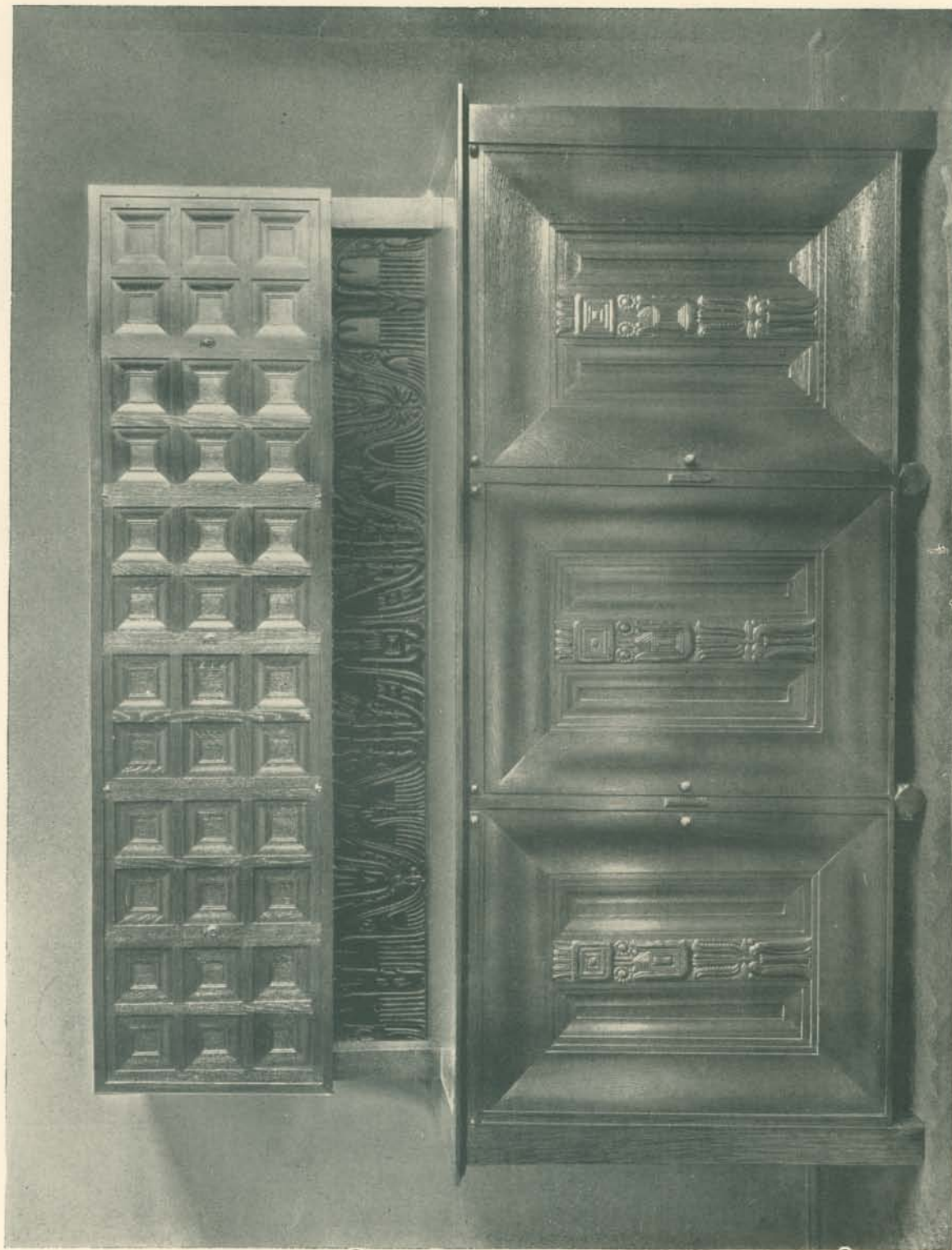
372.

371.

371—372. Kozma Lajos : Tálalószekrény és tárló.

371—372. L. Kozma : Dressoir et vitrine.

373.

373. Kozma Lajos : Ebédlőszekrény.

373. L. Kozma : Buffet.

374.

375.

374—375. Kozma Lajos: Könyvszekrény és óra.

374—375. L. Kozma : Bibliothèque et pendule en bois sculpté.